

Editoriál

Labyrint ducha a raj srdca v knihách profesora Žuchu

Na internetovej stránke Vydavateľstva SAP som objavil verejne dostupný Zápisník 2 Ivana Žuchu (www.sappress.sk) v PDF formáte. Priznám sa, že z úzadia sledujem diskusiu profesora Žuchu a profesora Hulína. A skutočne všetkým vám odporúčam prečítať si aspoň esej 165. Je to román na dvadsať riadkov. Je to pomenovanie života nástrojmi života. Je tam Boh aj človek, je tam všednosť života aj jeho jedinečnosť, je tam zakódovaný potenciál človeka, nekonečné možnosti, aj jeho krehkosť a slabosť. Oslovila ma úcta k životu podčiarknutá vlastnou slabosťou, cítil som hrdosť človeka na svoju prácu, cítil som obavu z vlastného zlyhania, cítil som obavu o priestor, ktorý nedokážeme popri svojej práci, rodine vyplniť. K tomu je tam nádej. Pripomenulo mi to Steinbeckovu úvahu o človeku. Zvolil

kruciálny bod zlomu v biblickej histórii. Okamih bratovraždy Kaina a reakciu samého Boha. Boh odsúdil tento jeho skutok, ale Kaina (a ľudstvo) nezatrtil. Povedal hebrejsky „timshel“. Kainov (a aj náš) ďalší osud sa viaže na toto slovo. Timshel. O význame tohto pojmu sa vedie stále diskusia. Kóduje osud človeka. Prekladatelia to slovo prekladajú v rôznych významoch od musíš, cez smieš až po podmieňovacie spôsoby mohol by si... Ja myslím, že znamená „môžeš“. Človek padá a, kým má schopnosť vstať, vyhráva. Biblia používa tento drastický príbeh, aby odpovedala a poradila všetkým nám, ktorí v živote padáme. Vedie nás k tomu, aby sme dokázali vstať. Hovorí „môžeš, dokážeš, ak chceš“.

Oslovil ma neuveriteľne jednoduchý, priamy spôsob vyjadrenia najzložitejších myšlienok a pocitov state. Nedalo mi, aby som si nepredstavil svoj vlastný život. Preto mi dovoľte, aby som popretkával niektoré state vlastnými úvahami.

Niektoré miesta majú zvláštnu moc. Regenerujú sily, harmonizujú dušu, vracajú človeka do života. Na mňa takto pôsobí Studenovodský potok v Tatrách. Rád si sadnem na skalú (možno ju aj vy poznáte) pri hučiacom potoku. Pozerám na spenenú vodu, ktorá sa rozbíja o kamene, víri sa, s hukotom padá zo skál a vytvára jemný opar. Drsnosť sa snúbi s krásou, víry s harmóniou, nebezpečie s pokojom. Niekedy tak pôsobí aj prítomnosť vzácneho človeka. Podobný pocit mám aj pri čítaní úvah a meditácií profesora Žuchu. Pohráva sa so slovom, nechá ho padať do mnohých významov, dáva mu obsah a formu, pohráva sa s jeho odkazom. Načrtáva filozofiu jedného slova, dáva mu časopriestor, aby mu všetko vzápätí zobral a nechal nás samých so svojimi myšlienkami na ceste, ktorá sa nám medzitým zapáčila a ktorej sa nechceme vzdať, ako sa dieťa nechce vzdať svojej hračky. A už je tu ďalšia hračka. Ale tá je nebezpečná, lebo ide o filozofiu bytia. Berieme ju opatrne do rúk, aby sme sa jej v krátkej stati rýchlo zmocnili. Zaráža nás, že vážna téma sa mení na kombináciu slov a spochybni naše odhodlanie polemizovať s autorom. Úsmevom pre seba potvrdíme, že autorovi sa podaril jemný úklad, áno, dostal nás tam, kam chcel. Už sa teším na ďalšiu esej. Medzitým sa však treba nadýchnuť, zorientovať sa vo svojich istotách. Len tak sa totiž dá hovoriť s profesorom Žuchom.

State sa nedajú čítať ako román, nedajú sa naučiť, aby som im rozumel, dajú sa na nich študovať svoje vlastné filozofické názory a inklinácie. Overia nás, ako hory overia kondíciu, obohatia ako hudba, ktorú sme pripravení vnímať.

Profesor Žucha vkladá do esejí potenciál neznámeho, potenciál toho, čo chceme, čo si želáme, aby bolo tak, ako to my sami túžime mať. Uráža nás, keď píše, že svetlo bez nás neexistuje. Zaráža nás, keď nám hádže do tváre, že nedokážeme vyjadriť ani meno svojho Boha. Ak Absolútne pomenujeme, zbavíme ho absolútna. Chceme si privlastniť Boha a možno si ho vzdafujeme. Profesor Žucha odporúča mlčať. Ja s tým nesúhlasím. Odporúčam konať. Pracoval som s murárom. Mal hodne rokov, žiadne vzdelanie, veľa pil. Bol však poctivý v práci. Precízne vymeriaval, hladil stenu rukami, maltu pripravoval ako delikatesu. Rohy domu staval obzvlášť poctivo. Tehlu, ktorá nepasovala, opakovane vyberal, prisekal, otočil, poklopkal, až sadla ako uliata. S úctou som sa prizeral jeho práci. Postavil dom, lebo odmietal „mlčať“. Hovoriť (konať) však môže len ten, kto dokáže prijať zodpovednosť. Teda dodávam, prijmime svoju zodpovednosť, aby sme mohli konať a nemuseli mlčať.

Keď už môžeme hovoriť (písať), nemali by sme hovoriť „len tak“. Ani vták nespieva len tak. Vyjadruje to najpodstatnejšie, čo má. Každý život je podstatný, preto spieva každý vták najkrajšie. Nám sa zdá, že niektoré vtáky nespievajú krásne, ale o tom nechcem hovoriť. Radšej počúvame tie, ktoré spievajú krásne. Aj ľudia dokážu hovoriť všetci. Väčšinou vtedy, keď niečo potrebujú. Ani ľudia nehovoria všetci rovnako krásne. Ale u ľudí dbáme skôr na to, či hovoria múdro. Nie krásne múdro, ale pravdivo múdro – a to o veciach, ktoré nás zaujímajú, prípadne ktoré chceme vyriešiť, a nevieme, ako na to. Profesor Žucha nám ukazuje, ako sa dá problém definovať, analyzovať a nakoniec riešiť. Nepíše doslova ako, ale poskytuje nám návod, ktorý je vzorcom použiteľným v širšom meradle. Bolo by šťastím pre ľudstvo, ak by sme Žuchove vzorce používali v bežnom živote. Napriek tomu aj taký múdry človek ako profesor Žucha si ponecháva „kvalium“ ako niečo neznáme, čo predpokladáme, ale nevieme dokázať. Čudujem sa, lebo kvalium ako boh by mu vyriešilo oveľa viac. Boh je pre mnohých „najvyšší zákon“, niečo ako kameň mudrcov, ktorý všetko rieši. Možno je to tak, možno Boha poznajú osobnejšie a dokážu ho rozpoznať, možno je kvalium menej zrozumiteľné ako Boh a nezaváňa až tak ideológiou. Kvalium pôsobí vedeckejšie, dá sa skúmať, vulgarizovať, zjednodušovať, naťahovať a zabudnúť. S Bohom to nejde. Zdá sa nám, že on skúma nás. Nie je príjemné, keď vám niekto nazerá do duše.

Abstraktné obrazy ľudskej fantázie sa prelínajú s realitou upršanej ulice. Tak ma napadlo pri čítaní ďalšej eseje. Naša upršaná ulica je poznačená úžasnými technológiami, ktoré dovoľujú klonovať človeka, transplantovať takmer všetko, uvažovať o kmeňových bunkách v liečbe mnohých chorôb, genetické inžinierstvo ponúka lákavé možnosti, ekonomika povýšená nad človeka zdôvodňuje eutanáziu. Nikto však nehovorí o konečnej cene, ktorú ľudstvo zaplatí. Keď písali neznámi autori Bibliu, netušili (netušili?) o dnešných technológiách, ale vystríhali pred nimi. Filozofia sa nimi tisícročia nezaoberala a dnes je o niekoľko sto rokov za vedeckou úrovňou a možnosťami medicíny. Neodpovedá na otázky, ktoré by sme chceli mať pred umožnením klonovania a ostatných „vymožeností“ zodpovedané. Pýtam sa, môže to urobiť filozof zatvorený vo svojej pracovni? Alebo to má byť ten, kto je celý život v kontakte s človekom, ten, ktorý pozná človeka od narodenia až po smrť so všetkými jeho radosťami, bolesťami, jeho somatikou aj psychikou – teda lekár? Profesor Žucha – lekár a filozof – podáva ruku, hľadá – a treba povedať, že aj nachádza – mnohé správne odpovede. Zatiaľ nie všetky. Iste sa všetky ani nájsť nedajú. Ale mnohé sa dajú spoznať.

Príklad rozhovoru skúsených emeritných profesorov, ktorý poskytuje písomná korešpondencia profesorov Žuchu, Hulína, Ďuriša a ďalších je možno dobrou vyžiadaná nevyhnutnosť. Držím palce tomuto dialógu. Verím, že moderná technika nám všetkým poskytne možnosť sledovať veľkolepé predstavenia múdrosti vo forme dialógov na rôzne témy. Možnosť vstupu do tejto diskusie je len ďalším krokom, ktorý sa možno stane bestsellerom 3. tisícročia...

Nepáči sa mi prázdno (nič) ako dielo. Aj keď uznávam, že niekedy urobiť nič vyžaduje osobnú statočnosť a je hodné metállov. Porovnávať nič ako výsledok neschopnosti a nič ako vrchol dokonalosti sa dá len vzhľadom na súvislosti. Ak by sme vytrhli z kontextu celku „nič“, ostalo by nám v ruke naozaj len „nič“. A jednoduchý človek povie: „Veď to je nič, za to nedám ani deravý groš!“ A má pravdu. Jednoduchosť videnia rozsekne gordický uzol zacykleného uvažovania.

Fyzika nás naučila, že svetlo má hmotnú podstatu a pokiaľ sú emitované fotóny, tak existuje. Jeho existencia nie je podmienená tým, či ho niekto vníma alebo nie. Myslím si, že stať, kde profesor Žucha o tomto hovorí, sa týka skôr toho, že bez zákona (zase príklad z biblického začiatku sveta) nemohlo byť ani dobro ani zlo. Keď Boh zakázal Adamovi ješť zo stromu, vytvoril zákon a až jeho porušením vzniklo dobro a zlo. Adam v raji nemohol zhrešiť – dokonca ani s Evou. Až potom, keď Boh formuloval prvý zákon. A Adam s Evou ho porušili. Myslím, že to bola iba zvedavosť. A následky zobrali na seba. Aby prežili, museli vytvoriť veľa ďalších zákonov – a s nimi a ich dodržiavaním (resp. nedodržiavaním) vznikalo postupne veľmi veľa zla. Aby človek mohol niečo porušiť, musí mať slobodnú vôľu. Dá sa povedať, že musí byť vytvorená možnosť niečo porušiť, nedodržať. (Ale je hriech nedodržať pravidiel otrokárov?) Pomer dobra a zla sa výrazne presúva na stranu zla. Dnes máme zákony na ochranu človeka pred zákonmi. Popravde neviem – skôr o tom pochybujem – že sa ešte niekedy ľudstvo dokáže vymaniť spod zákonov, ktoré sa stavajú nad človeka a často sú proti nemu a chránia veci. Je tragédia, keď si ľudia ctia zákony viac ako iných ľudí.

Z autorových vyjadrení cítiť jeho umelecké nadanie. Danosť vnímať svet melodicky, harmonicky, kánonom, viachlasne a viacpriestorovo. Prejavuje sa to hrou s pojмами, ich hladkaním, stláčaním i nafukovaním, autor s úľubou vytrháva pojmy z kontextu, oslobodzujú ich od nánosov, necháva ich vyznieť o sebe, objavuje ich formu i obsah. Pripadá mi ako dieťa, ktoré spoznáva svet, potrebuje všetko ohmatať, okúsiť, musí sa občas aj udrieť, spadnúť, aby nakoniec bezpečne ovládlo svoj svet. Profesor Žucha netuží ovládnuť pojmy, on ich len obnažuje a približuje, aby sme ich spolu s ním spoznali. Ukazuje nám mnohosť, ktorú sme netušili. Je to materiál, s ktorým sa dá pracovať. Aj na seba. Treba však povedať, že filozofia nie je hra so slovami. Umenie predvádzania sa, napodobňovania je gýč. Umenie, ktoré poodkryje pravdu, je skutočné umenie.

A to platí aj o hudbe. Možno prežiť štyri ročné obdobia v koncertnej sieni, možno vnímať dážd majstrovsky zakomponovaný v hudbe, ale zmoknúť v ihličnatom lese je plnší zážitok. Je hudba o zobrazení? Myslím si, že nie. Hudba je ďalší rozmer ducha. Robilo (a aj robí) mi problém nazerať na veci z ďalších a ďalších priestorov. Kým som nehral deťom bábkové divadlo. Stál som nad divadielkom, hral a hovoril som za všetky postavičky a uvedomil som si, že deti ma nevidia, vžili sa do deja. Ocitol som sa mimo priestor. A ľahko som do neho zasahoval. Deti prežívali predstavenie, boli nešťastné, keď vlk zožral Karulkku (rozprávky sú hrozné), boli šťastné a vydýchli si, keď horár všetkých zachránil. Tešili sa, keď som zachránil a „polepšil“ aj vlka. S údivom som pozeral okolo seba, lebo sa mi zazdalo, že nás všetkých niekto pozoruje – a dobre sa baví. Možno je to profesor Žucha, ktorý vytvára nové rozmery vecí, manipuluje s osvetlením problémov, dovoľí nám nazerať na veci z iných ako tradičných pohľadov. Stavia aj nás ako pozorovateľov do nových rovín, dáva nám nadľudské schopnosti cítiť duchovno napríklad cez hudbu. Ale nedokážem zopakovať ten pocit zo 165 doslova. Musím sa opäť začítať.

Prečo je hudba ďalšou rečou človeka? Ani nevieme, ako jej to vlastne rozumieme, ako na nás hovorí. V čom to je, že aj v Biblii sa jej prisudzuje priam božská moc? Spomínam si, že v Biblii sa píše, ako Noe v beznádeji na arche – keď ho aj Boh opustil a mávol nad ľuďmi rukou – začal jednoducho piskať. Nevie, akú melódiu si popískoval, ale Boh sa rozveselil, zmenil svoje rozhodnutie (!) a opäť dal svoju dôveru ľuďom. Boh dobre rozumel hudbe. Ako to, že aj my rozumieme hudbe? Máme to spoločné s Bohom? Preto počuť hudbu zo všetkých chrámov? Ale hudbu počuť aj z obrazov. Najradšej počúvam Brunovského. Niektoré jeho obrazy akoby žijú vlastným životom a hudba z nich zaznieva všade okolo, myslím, že sa rozlieva okolo ako teplo. Ale to je už ďalší rozmer.

Mám rád hudbu ako harmóniu a ticho. Bez ticha by nebolo hudby. Vytvoriť toto ticho však musí geniálny umelec. Nie je to nič. Je to súčasť celku. Atomizácia sveta je zaujímavá, ale nepraktická. Milovať možno človeka, nie jeho bunky. Milovaného človeka rozpoznáme medzi tisíckami iných, bunky milovaného človeka nepoznáme. Veci musia mať svoju podobu, svoju funkciu, svoje miesto. Vytrhávať ich z kontextu je najväčším handicapom experimentálnej medicíny. Zjednodušovanie je nevratný proces (možno hudba je výnimka). Od celku sa vieme dostať k atómu, naspäť je cesta (zatiaľ) nemožná. Niekde v ceste je zákon života, ktorý (zatiaľ) nepoznáme. Pomôžu nám pri hľadaní tohto zákona (verím, že to je zákon) moderné technológie, alebo filozofia?

Čo je účel a čo je následok? Môžeme sa zamýšľať nad tým, prečo krava netuší, ako sa rozkladajú škroby v jej zložitom žalúdku, alebo prečo ani človek nepotrebuje vedieť, ako vzniká abstraktné myslenie v jeho mozgu? Prečo chceme to a iné veci vedieť? Vyriešime to lepšie? Aj keď to nie je naša úloha? Možno povedať, že nejde o „hlúposť kravy“, ale o „múdroseľ tvorcu“. Chceme sa stať tvorcom? Ak chceme tvoriť, mali by sme vedieť aj to, čo nevieme. Nemali by sme tvoriť skôr. A keď nevieme, nemali by sme ani veľa rečniť. Ako ten pán z Čechovovej poviedky, rečnil, rečnil, až osamel . . .

Ku krátkym esejam profesora Žuchu možno pripojiť veľa úvah. Verím, že každého čitateľa oslovia. Verím, že viacerí svoje úvahy napíšu. Určite si ich naši čitatelia radi prečítajú. A verím, že radi si ich prečítajú aj páni profesori Žucha, Hulín i Ďuriš. Možno sa spolu dostaneme o krok ďalej. Napriek tomu nechcem, aby sme urobili na Studenovodskom potoku priehradu, ktorá upokojí vody potoka, sústredí ich do laminárneho toku, ktorý dokážeme opísať vo vzorcach. Cenou za poznanie vecí by nemalo byť nikdy zničenie vecí samých. Nechajme vody buráčať, padať a víriť sa, vytvárať bielu penu a opar nad údolím, lebo len tak je jeho krása dokonalá.

Myslím si, že profesorovi Žuchovi ide práve o to, aby nás voviedol do labyrintu „visutých záhrad“ mnohých divov ducha, aby nám ukázal ich krásu, ale aj zradnosť, aby nám dovolil v nich relaxovať, ale aj tvrdo pracovať.

Marián Bernadič